

ріїв. Результат показав, що академічну кар'єру може почати кожний викладач: і талановитий, і випадковий. Після ще двох років роботи системи Говіна було вирішено відновити мінімальну штатну чисельність докторів наук та професорів, оскільки академічна спільнота опинилася перед загрозою колапсу.

Шеретворення, описані вище, як у самих академічних установах, так і в середовищі викладачів, призвели до ситуації, яку можна охарактеризувати як «патову». Сумнівно, чи зможе пересічний академічний викладач польського вишу творчо пристосуватися до темпу і змісту змін, нав'язаних йому згори. Адже кожна спроба може бути знищена черговою зміною, запропонованою міністерством. Отже, наведена ситуація дозволяє зробити висновок, що системи вищої освіти повинні функціонувати протягом тривалого часу, а реформи можуть відбуватися рідко.

Відомості про автора:

Томашевський Роман — доктор історичних наук, професор, Поморський університет; м. Слупськ, Польща; email: trop3@op.pl, ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8499-3243>

Література

1. Jaroń J. Próba typologii nauczycieli akademickich w Polsce w kontekście podnoszenia jakości studiów. Ethos inteligencji i meandry szkolnictwa wyższego w Polsce, red. E. Jarmoch, Siedlce 2009.
2. *Ustawa z dnia 04.05.1982 r. O szkolnictwie wyższym*, Dz.U. z 1982 r. Nr 14, poz. 113.
3. *Ustawa z dnia 27.07.2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym*, Dz.U. z 2005 r. Nr 164, poz. 1365.
4. *Ustawa z dnia 18.03.2011 r. O zmianie ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowych oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie innych ustaw*, Dz.U. z 2011 r. Nr 84, poz. 455, Nr 112, poz. 654.
5. *Ustawa z dnia 20.07.2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, Dz.U. z 2018 r., poz. 1668.

09.02.2024

УДК 378.4.017

DOI:10.34142/nc.2024.2.23

Набуття ступеня доктора філософії: виклики для наукової спільноти в Україні

*Ірина Шевченко,
Ірина Змійова*

Наукова спільнота України переживає період важливих реформ, розпочатих і активно впроваджуваних Міністерством освіти і науки, незважаючи на виклики війни. Дослідни-

ки у різних галузях знань мають не тільки вправно вивчати свою царину науки, робити відкриття, здобувати нове знання, а й опановувати нові правила адміністрування науки. В сучасних умовах вони

знаходять для цього час і можливості, незважаючи на проблеми з устаткуванням, матеріальним забезпеченням дослідницької бази, що утворились для технічних наук, та в умовах необхідності повного переосмислення теоретичної бази, якщо вона використовувала здобутки радянських часів, — для наук гуманітарних.

З одного боку, сучасна реформа максимально наближує процедурні аспекти роботи над дисертацією доктора філософії і її захисту в Україні до американських відповідників. Роки експериментів, аналізу результатів і вивчення безлічі літератури ведуть здобувача до захисту дисертації — логічного завершення його власної освітньо-наукової траєкторії.

З іншого боку, процедурні вимоги набуття ступеня PhD в Україні суттєво відрізняються: порівняно з США вони ускладнені у частині обов'язкових публікацій. Згідно з Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти/ наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, велика роль приділяється публікації результатів дослідження здобувача у певних журналах, які не є обов'язковими для здобувача в США. На відміну від США, Порядок вимагає оприлюднення результатів дослідження у певних виданнях, до яких належать:

- періодичні наукові видання, проіндексовані у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus (крім видань держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором);
- видання, віднесені до першого-третього квартилів (Q1–Q3) відповідно до класифікації SCImago Journal and Country Rank або Journal Citation Reports.

Належність наукового видання до першого-третього квартилів (Q1–Q3) відповідно до класифікації SCImago Journal and Country Rank або Journal Citation Reports визначається згідно з рейтингом у році, в якому опублікована

відповідна публікація здобувача, або у разі, коли рейтинг за відповідний рік не опублікований на дату утворення разової ради, — згідно з останнім опублікованим рейтингом.

Глід зупинитись на доцільності орієнтації українських реформ на публікації робіт українських дослідників у виданнях, індексованих у Web of Science Core Collection та/або Scopus. З одного боку, їх роль для науковців Заходу не є такою визначальною, як це зафіксовано МОН для вітчизняних дослідників; з іншого, стаття у таких виданнях, як правило, є закритою (closed access — платною для скачування), тобто автор не має права її розпоширювати навіть серед власних колег. Тож все більше науковців США і Європи сьогодні відмовляються у такий спосіб фактично «поховати» свої новітні досягнення. Нарешті, наукометричні бази даних Web of Science Core Collection та/або Scopus викликають чимало питань щодо їх ставлення до російської періодики та інших публікацій країни-агресора; як приклад, база Scopus індексує філологічний журнал як російський (!), хоча він видається після 2014 року в анексованому українському Криму.

Американські університети дають чимало порад щодо підготовки до захисту дисертації. Всі вони засвідчують, що захист є радше формальністю; це процедура, що: а) вузько сфокусована на дисертації здобувача, б) не вимагає залучення топ спеціалістів і в) не передбачає широкої наукової дискусії. А саме, вибір дисертаційного комітету (dissertation committee) в США здійснює сам здобувач, виходячи з того, як він оцінює очікування членів комітету щодо його роботи [1]. При цьому університети надають здобувачу пораду: «уникайте популярних і видатних викладачів» як членів дисертаційного комітету і «обирайте тих, кого ви дуже добре знаєте» і хто може стати у нагоді у майбутньому [1].

На відміну від такого підкреслено утилітарного ставлення до захисту в США, в Україні захист дисертації донедавна передбачав змагальність, відкритість та

широку наукову дискусію: а) постійна спеціалізована вчена рада налічувала, як правило, не менш 14 провідних спеціалістів певної галузі; б) вони забезпечували глибокий і всебічний аналіз дисертації в ході захисту в режимі питань-відповідей; в) процедура захисту завершувалась широкою дискусією, яка не тільки оцінювала роботу здобувача, але й виходила за її вузькі межі, надавала оцінки новітнім теоріям, окреслювала напрямки подальших наукових розвідок у певній царині. Останнє важко переоцінити: всі аспіранти і їх керівники у ЗВО, де функціонувала постійна спеціалізована вчена рада, мали своїм обов'язком відвідувати захисти і вчитись на їх прикладах. У такий спосіб наукова думка активно поширювалась, наукова спільнота безпосередньо залучалась до підготовки кадрів вищої кваліфікації.

Нарешті, набуття статусу доктора філософії на Заході повністю позбавлене вікової дискримінації, між тим, як в Україні необхідність навчання і виконання роботи в жорстко обмежений термін (чотири роки з урахуванням захисту) фактично позбавляє здобувача можливості проводити дослідження за індиві-

дуальною траєкторією (більше чотирьох років) або не дає долучитись до наукової роботи людям старшого віку.

Сказане свідчить про важливість і актуальність реформування адміністрування наукових досліджень в Україні. Проведений короткий аналіз процедур захисту PhD дисертацій в Україні і США виявляє важливіші розбіжності, що закорінені у розумінні статусу доктора філософії як освітнього або наукового. Сьогодні в Україні PhD — третій *освітній* ступінь на відміну від його колишнього відповідника «кандидата наук» — *наукового* ступеня. Отже, перспективою є подальше переосмислення вітчизняною науковою спільнотою місця у її лавах доктора філософії, організації освітньої і дослідницької діяльності здобувача і захисту його дисертації.

Література

1. *Sirisilla S.* (2022). 13 Tips to Prepare for Your PhD Dissertation Defense. Available at: <https://www.enago.com/academy/tips-prepare-phd-dissertation-defense/> [Accessed 15 Nov. 2023].

09.02.2024

Відомості про авторів:

Шевченко Ірина Семенівна — доктор філологічних наук, професор, академік АН ВШ України, завідувачка кафедри ділової іноземної мови та перекладу; Харківський національний університет ім. В.Н.Каразіна; Харків, Україна; email: iryna.shevchenko@karazin.ua; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2552-5623>;

Змійова Ірина Володимирівна — кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри германо-романської філології та перекладу; Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»; Харків, Україна; email: zmiyova@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-02817183>